

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

szótár II. rész. 792 lap). „A görögök ezt az ünnepet a fényváltás vagy a koszorúk ünnepének, az örmények vártávnak nevezték. Régen szokásban volt, hogy az emberek vártávn- napján egymást rózsavízzel öntözték; de később a nép között csak az öntözés szokása maradt meg.“ (Movszesz Kherthogh örmény írónál ez az idézet örményül így szól: Hujnkh êzsza bájdzárágérbuthéán jév bészágáczh goeshén don, jév Hájkh vártávn. Er jérpémén szavaruthiun vománczh i vártávnári ezhánél êzmi méánk h zvértácsur; iszg hédoh ménáczh ár rámigsz log esêráczhánuthiun). Még idézek egy írot. Meninszkh azt mondja, hogy vártávn „az örmények, chaldeaiak és perzsák ünnepe volt; e napon (thêrmách hónap 13-án, mely nap tavasz hó [április] negyediké) az emberek egymást vízzel vagy rózsavízzel öntözték.“ (Vártávn e don hájocz h, khághteáczh vaczh jév bársicz h, esêráczhánutheámp i véráh miméánczh nájév vártácsêrov i thêrmách ámszoh, vor e charrart or kárnánájin hászárágádzi. Örmény akadémiai szótár II. rész 792—793 lap).

Az utolsó idézet szerint a vártávn az örmények, chaldeaiak . . ünnepe volt; de Chaldea-ban (= déli Babylonia) turáni sumirók, kik „a föld legrégebb államát alapították, laktak Kr. előtt 6000 év táján. Országuk Babylonia, a Tigris és Euphrates alsó folyása mellett nagyon kicsiny terület volt. A Folyamköz déli részében épült Sirgulla, a világ legrégebb ismert királyainak székhelye, Dél-Babylonia vagyis Chaldea politikai központja. Romjai közt találták az emberi művészet és írás legrégebb emlékeit, melyeket most a párisi Louvrebán őriznek. Az emberiség története a turáni vagyis azon faj szereplésével kezdődik, a melyikhez a magyar nép is tartozik.“ (Dr. Márki Sándor, Egyetemes történelem, I. rész Ó-kor 1—2 lap).

A mondottak szerint tehát a vártávn-ünnep magyar-örmény eredetű és a rózsaszórás (az idej ünnapi körmenet alatt is szórtak itt Szamosújvárt fehérbe öltözött iskolás leánykák teljesteli kosárákból rózsaszirmokat a legméltóságosabb Oltáriszentség elé!), meg a húsvétmásodnapj öntözés szokását magyarok és örmények honosították a világon . . és így hazánkban is!

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS MONOGRFÁIJA ÉS A VÁROSI LEVÉLTÁR

Jelmondat: „Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas.“

Volt szorgalmas tanítványom, jelenleg barátom és derék munkatársom: dr. Bányai Elemér hetilapjában, a „Szamosújvári Közlöny“-ben (30. szám) „A levéltár“ cím alatt városunk levéltáráról egy jóakarátú, de helyreigazításra várakozó cikket tett közzé. A tájékozott olvasó mondott cikkek elolvasása után arra a meggyőződésre jut, hogy cikkiró dolgozatának némely részeit hiányos információk alapján írta. Azért alkalmat veszek magamnak — ki valamint cikkiróval, úgy a városi tisztikar legtöbb tagjával baráti viszonyban állok, hogy szeretett polgármestereink helyett, kinek közvetett, vagy levéltárnokunk helyett, kinek közvetlen felügyelete alatt áll a levéltár — minden megbízás vagy legalább felszólítás nélkül, — hozzászóljak a tárgyhoz és a mondott cikkre megtegyem felvilágosító észrevételeimet.

Nem mint szerkesztő, hanem mint szakember szólok a tárgyhoz. És itt dicsekvés nélkül elmondhatom, hogy valamint a multban nem volt, úgy jelenben sincs senki az országban, ki jobban ismerte volna vagy ismerné ezt a fölötté becses, érdekes levéltárt, mint alólirott. . . .

A város 1893. nyarán bontatta le a főpiacon volt éktelen, bomladozó tanácsházát és vele együtt a levéltári helyiséget és a levéltárból kilencz „stráfszekér“-rel hozzám küldött. Én ezt a becses anyagot az udvaromon levő tűzmentes, boltíves, vasajtókkal és vasráccsal ellátott boltjaimba helyeztem el. A többi átszállították az új (mostani) tanácsház helyiségébe; ebből egy szekérnyi anyag az emeletre vezető lépcsőzet alá (akkor úgy mondták a Báthory [város-szolga] szobájába) került; ezt saját szememmel láttam; a többi a hijazatra vitték (ezt már nem láttam, azért ezen utóbbi állításom már nem alapszik önszemlétlen [autópsia], hanem ezt csak hallomás után írom). Azt mondták a város akkori tisztviselői közül néhányan,

hogy a „politicum“ aktái közül az 1684—1880 között eső iratokat a jegyzőkönyvekkel és tartalomjegyzékekkel (index) együtt hozzám hozták; ellenben tizenhárom évi anyag (1880—1893) és a diplomák az új tanácsház irodahelyiségébe és a folyosón levő szekrénybe elhelyezve a levéltárnok kezén maradtak. A közigazgatási anyag áll tehát abból, mit hozzám küldöttek és a mi a levéltárnok kezén maradt; míg a törvénykezés („juridicum“) anyaga a lépcsőzet alá és a hijazatra került.

En, miután a hozzám küldött roppant anyagot gondosan átolvastam és abból a magam számára pontos jegyzeteket készítettem, a 196 évre terjedő okiratokat lelkiismeretesen rendeztem. És itt talán azt kérdi a szives olvasó, hogy: „A tömérdek anyag rendezésére is vállalkoztam és nemcsak átolvasására?“ — Előbb rendeznem kellett az anyagot, mert nem minden akta volt a maga helyén, és csak azután olvastam át minden darabot. Egy sor sem maradt elolvasottlanul. Kezdettem az első aktával: az 1684. év egyetlen aktájával (I. Apafi Mihály) és végeztem 1879. év utolsó aktájával. Hiába volt félre dobva a darab, mégis elolvastam és azután a maga helyére tettem azt. Egy eldobott és zsineggel összekötött csomagra ez volt írva: „Scripta nullius valoris“ (Értéktelen iratok), mégis felbontom és ime! a legbecsesebb okiratok bukkannak elő! Még az elveszett „bitang“ lóról szóló nyomtatott hirdetést is elolvastam; mert úgy gondolkoztam, hátha új örmény vezetéknevet fogok itt találni a mit majd felhasználhatok „Genealogia“ czimű munkámban.

Újabb időben nagyon buvárolják a levéltárakat. Azonban legtöbb levéltári kutató vagy az „index“-ek, vagy a jegyzőkönyvek alapján dolgozik. Engemet egyik rendszer sem elégitett ki: nem dolgoztam „index“-ek alapján; mert láttam, hogy a levéltárnok az „index“-be akárhányszor az akta kezdő-mondatát vezette be; az ilyen eljárás pedig korántsem tájékoztatja a kutatót arról, hogy mi a tárgy az aktának. De a jegyzőkönyvek sok esetben ki nem elégitő utasítását sem vehettem igénybe, mert igen sokszor a jegyzőkönyvekbe csak annyit írtak: „Gublis (gubernialis) ... számu rendeletnek elég tétetett.“ Ebből pedig nem

lehet eligazodni, hogy mit tartalmaz a kormányzékai rendelet. Aztán nem minden akta van bevezetve! A Bécsbe, Nagy-Szebenbe, Kolozsvárra . . . küldött „deputatus“-ok nagyfontosságú jelentései is nagyobbára nincsenek bevezetve. Kaptam több levelet (a város fejéhez: a főbíróhoz voltak intézve), melyek fel sem voltak vágva. Egy felvágatlan levélben, melynek kelete 1804. év, négy darab egy forintos fekete-bankot (ez volt hazánkban az első papírpénz) találtam. Ott hagytam . . . Ezek és ezekhez hasonló más esetek kényszerítettek engemet arra, hogy kezdjem az első aktánál és addig nem nyugodtam, míg a hozzám hozott levéltár minden egyes papirdarabját át nem olvastam és helyére nem tettem; mert tudni akartam, hogy mi van a levéltárban. Most tudom; mert elolvastam a számmal ellátott aktákat, a jegyzőkönyveket, a számadásokokat, a leveleket, a bukott kereskedők „cridális“ iratait, a „fracturák“-at (felterjesztések szövege szó szerint) . . . szóval mindent. És mindez a tanárság és lapszerkesztés mellett megtakarított legdrágább időmet vette igénybe; azt a szabad időt, mit üdülésre, pihenésre kellett volna fordítanom!

De elég sok időbe került a rendezés is! Hamarosan nem is lehet elmondani szerét-számát a katulyáknak (ilyenekbe vannak rakva a számozott akták), melyeknek hibás év- és számjelzését ki kellett igazítanom. Ha sokat kellett vakarnom, vagy a festék, tinta nagyon bevette magát, akkor úgy jártam el, hogy a katulya előlapján tiszta papirlapot ragasztottam vagy szegeztem és erre írtam az év és számjelzést. . .

Azok közül, kik a multban levéltárunk rendezésével foglalkoztak, különösen kettőt említek meg: egyik Schmits József főkormányzékai (gubernialis) hivatalnok és Govrik Márton városi levéltárnok. Az első száztizzenhat (1684—1800) évre terjedő időköz anyagának „index“-eit készítette el, a második pedig 50 év (1800—1850) anyagának tartalomjegyzékét dolgozta ki. Mindkettő elég szorgalmason dolgozott, de munkájok nem pontos: hiányos. Az elsőnél még akadályul szolgált az a gátló körülmény, hogy idegen léteére nem tudott örményül, és így az „index“-be azt

irta, a mit neki más szózatolt (diktált). . . . Szóval annyit mondhatok, hogy sem a levéltár-rendezők, sem a levéltárnokok, sem az érdeklődő magánosok közül addig, míg a levéltár hozzám nem került, fölötte becses levéltárunk minden egyes darabját nem olvasta el senki. Füleimmel hallottam — mielőtt a levéltár hozzám került — akárhány tisztviselőtől ezt a panaszt: „Beh jó lenne, ha ebben, vagy abban a tárgyban aktát tudnánk előmutatni; de nem mutathatunk elő, mert vagy nincs, vagy — ha volt — elveszett.“ Pedig, ha tudtunk volna — a sokáig elhuzódott — „dominium“-perben aktát előmutatni, megtakaríthattunk volna 200.000 (kétszázezer) forintot és ha megtudtuk volna, hogy ki vette ki a Ráfáel-féle fejedelmi alapítványt, máig egy félmilió forintot (mert a 10.000 font sterling 1847—1902-ig kamatos-kamatjával együtt majdnem ekkorára növekedett volna!) mentettünk volna meg a város számára! És ime! a mit a jól megfizett levéltár-rendezők, a fizetett levéltárnokok, és annyi fizetett tisztviselő meg nem csinált — pénzért, alólírott megcsinálta — ingyen! Mert nemcsak azt mutattam ki (a levéltárunkban levő egyik „defter“ alapján), hogy a Magyar Tudományos Akadémia („magyar nyelv művelő társaság“) legelső alapítója Szamosújvár városa (L. Szongott K. Szamosújvár szabad kir. város Monográfiája, I. kötet, 133 lap); hanem kimutattam azt, hogy a „dominium“-perben hiában adtunk ki — magunk megrövidítésével — oly roppant pénzösszeget; mert az a terület, melyen a város épült, Mária Terézia uralkodása alatt ki volt fizetve (L. Szongott K. Szamosújvár szabad kir. város Monográfiája, II. kötet, 280 lap). Egy „deputatus“-unknak jelentése pedig megmondja, hogy ki vette ki a Ráfáel-féle alapítványt (L. Szongott K. Szamosújvár szabad kir. város Monográfiája, II. kötet, 99 lap). A jegyzőkönyvek végre — hogy a többi mellőzzem — azt is mondják világosan, hogy a csarnokok által elfoglalt terület, mely a piacon, a vízutczában és a felső-középutczában épült boltok előtt huzódott, a város tulajdonához tartozott (L. Szongott K. Szamosújvár szabad kir. város Monográfiája, II. kötet, 37—42 lap).

Annak bebizonyítására, hogy a tisztviselőség a multban az aktákat nem igen bolygatta, felhozok még egy esetet. Egy Bocsánczi nevű tanácsnokunk, ki feldolgozás végett haza szokta vinni a részére kiosztott aktákat, — meghal hirtelen. A tanács kiküld egy tisztviselőt, hogy gyűjtse össze a halott házában a városi aktákat. A tisztviselő úgy felületesen eljár megbízatásában: csomagba gyűjti az asztalon talált aktákat; de a szekrényben volt aktákat ott hagyja. Azonban a szekrény kulcsát leveszi és oda köti a már összegyűjtött csomagra felül és — beszámol vele a főbirónak. A csomag — rajta az elrozsdásodott kulcs — még most is ott lustáskodik az 1800 (?) évi akták között.

És itt — még mielőtt áttérnék tárgyamra — tisztelettel arra kérem derék polgármesterünket, hogy addig is, míg új megfelelő leltári helyiséget építhetne a város, — rendeztesse a nekem át nem adott, — mert különben a kezelés fennakadt volna — tehát a városnál maradt 22 évi (1880—1902) anyagot is; a lépcsőzet alá és a hijazatra másnak polgármestersége idejében került aktákat pedig (ha még maig is ott lennének!) helyezze el biztos helyre, nehogy az egerek, eső, vagy más időviszontagság azokban kipótolhatlan kárt tegyen!

*

„Mióta a régi városházát lebontották, a városi levéltár a közönség részére hozzáférhetlen.“ Kilencz évig (1893—1902) volt nálam a levéltár (ezen idő alatt helybeliségemet ingyen bocsátottam a város rendelkezése alá)... és ezen idő alatt csak hat egyénnek (Ábrahám Z., Todórfi L., Veress Károlin, dr. Fogolyán T., Merza Márton és Voith M.) volt szüksége a levéltár egyes adataira. Nem voltam fizetési tisztviselő, mégis készséggel szolgáltam minden előfordult esetben. Tavál nyáron visszaadtam a városnak a kész munkát: a pontosan rendezett levéltárt. A város azt a régi gymnasium egyik termébe helyezte el — ideiglenesen és mivel több szabad terme nem volt, az átszállítató tisztviselő kénytelen volt a katulyákat, melyek a gondosan elhelyezett aktákat őrzik, egymásra helyezni. Ez a helyiség szűk, tehát valamely aktához hoz-

zájutni nagyon nehéz. És így a nehéz anyagi körülményeket, melyek eddig nem engedték meg, hogy a város alkalmas új levéltári helyiséget építtessen, — kell okólni és nem a városi tisztikart azért, hogy „a levéltárba bejutni lehetetlenség.“ A „közönség“ (úgy is a levéltárakat nem a közönség számára alkotják) és hátrább a „mindenki“ („de legalább megvolt a lehetőség hozzá, hogy szükség esetében használhassa az ott levő iratokat mindenki“) szókra semmi megjegyzést sem teszek; mert ezek alatt cikkiró is bizonyára csak egy-két érdeklődőt ért. A „közönség“ („mindenki“) nem érdeklődik a levéltárak iránt; de nem is ismeri azok használati módját. Továbbá nem szólok arról sem, hogy sok nyelv alapos ismerete nélkül egy levéltárt (plane ilyen levéltárt) használni nem lehet. Pedig a mi levéltárunk régi aktái többféle nyelven szólnak! A mondottakból átláthatja a szives olvasó azt, hogy nagyon helyesen cselekedett a város feje, midőn „vaslakatokkal, légmentesen zárta el“ a levéltárt; mert legalább a sok (= közönség, mindenki) avatatlan kéz szét nem hányja azt, mit én oly nagy fáradsággal elrendeztem.

„Nem használja (a levéltárt) tíz év óta senki sem.“ Ezt a mondatot már helyre igazítottam, midőn előbb megneveztem azt a hat egyént (velem együtt hét), kik használták a levéltárt.

„A városi tanács és képviselő testület talán (?) maig sem tudja, hogy mi van benne“ (a levéltárban). Nagy igazat mond! A mi a levéltárban szép, jó, igaz: tehát használható volt, mind kiírtam; nagybecsű jegyzeteimet aztán feldolgoztam és a magyar sajtó osztatlan elismerésével jutalmazott nagy munkámból: Szamosújvár város (illusztrált) Monográfiájából eddig már kiadtam egy edűl a magam erején három vaskos kötetet (összesen mintegy nyolczvan nyomtatott ívet. A napokban kerül ki sajtó alól a negyedik kötet; evvel együtt a négy kötet több mint száz nyomtatott ívet tesz). Ez a nagy munka, megmondja, hogy mi van a levéltárban. A ki megszerzte és elolvasta, az tudja, hogy mi van drága levéltárunkban! És itt kénytelen vagyok előhozakódni avval a kérdéssel, mit a napokban intézett hozzám egyik nagytudo-

mányú, hazafias barátom, midőn így szólott: „Legalább megvette-e a tisztviselői kar és a képviselő-testület nagy része nagyon feldicsért, érdemes, költséges munkádat?“ Mire én: „A mondott két testület közül csak egyedül Moldován Simon városi pénztáros képez dicséretes kivételt!“ — Pedig az erkölcsi kötelezettségen kívül, mindkét testület munkámmal, melyről az igazságos ítézet (kritika) azt mondotta, hogy „becsületére válik a városnak“ — szemben még egy más elodázhatlan kötelezettséggel is bir. Ugyanis néhai polgármesterünktől nemcsak megbízást nyertem a munka megírására — és ezt a külsőkön kívül nem egy-két városi tisztviselő is tudja, — hanem boldogult a város nevében bizonyossá is tett engemet arról, hogy a város nemcsak megszerzi a szükséges clichekét és fedezi a kinyomatás költségét, de sőt a munka megírásáért illő tiszteletdíjban részesít annál is inkább, mert úgymond: „Lelketlenség volna tőlünk kívánni azt, hogy valaki, még akármilyen idealista is az, éjt nappá tegyen, áldozza fel összes idejét, egészségét, gyöngítse meg szemeit, ...és írja meg számunkra a város történetét ingyen. Örvendjünk, hogy gyakorlott, igazságos tollát megtarthattuk a város érdekében a magunk számára; mert biztos tudomásom van arról, hogy tiszteséges honorárium mellett meg volt kínálva avval, hogy egy más monografiát írjon meg. De az önzetlen hazafiság nem fogadta el az előnyösebb ajánlatot és tovább írta már megkezdett munkáját: Szamosújvár város Monográfiáját. Irja csak tovább — és ekkor felém fordult — a város történetét és legyen meggyőződve, hogy ha derék munkája — a város anyagi viszonyainak rosszabbra fordulta miatt — nem is fog megérdemlett jutalmazásban részesülni, de azért a méltányos várakozás, minden körülmények között, — kielégítést nyerend“. A polgármester beszédes ajkai, melyek gyakran rajzolták elibénk városunk jövő képet, örökre elnémultak és így nem „proponálhatják“ az elnöki város elnöki közgyűlésen, hogy azt a munkát, mely a város alapításáról, szép multunkról, derék őseinkről szól, nem illik, nem szabad jutalmazás nélkül hagyni annál is inkább; mert ez az egyetlen monográfia széles

e hazában, melynek nyomtatási költségeit is az író sajátjából, — fáradtságosan szerzett — filléreiből fedezte. (A négy kötet több mint három ezer forintba került!). Nem „propónálják” az elhalt ajkák és a utódok nemcsak nem érzik magukat erkölcsileg kötelezetteknek arra, hogy a városát hön szerető előd, ki nem akarta, hogy becses levéltárunk drága aktái idővel elkallódjanak és példás multunk, szép történetünk megiratlanul maradjon, által tett ígéretet, biztatást bevaltsák; de sőt talán (?) a nagy munka megjelenéséről még tudomást sem akarnak szerezni, hogy annál könnyebben kisurranjanak a kötelezettség terhe alól. De törekvésük hiábavaló, mert nem haladhat el a város — az a város, mely eddig minden magyar irodalmi vállalatot, hazafias törekvést oly bőkezű pártolásban részesített — egy olyan munka mellett észrevétlenül, mely az összes hazai sajtó elismerését kiérdemelte.

Egyik irótársam, ki szintén (más) monografiáirással foglalkozik, nem régen házamnál szová tette monográfiám ügyét és a többek között így szólott: „Ha már anyagilag meg nem jutalmazhatja a város nagy fáradságodat, a jutalmazásnak még több más módja áll rendelkezése alatt; hadd használja ezen módok valamelyikét.”

Én nem mondom, hogy mit csináljon a város: én megírtam gondosan, kinyomattam szépen; a sajtó munkámról a többek közt azt mondotta, hogy „jó, érdekes, kimérítő.” Most a városon van a sor, hogy ő is mondjon arról valamit. 1893-ban rendeztem munkám egyik kötetének anyagát sajtó alá. Közöltem is tervemet Placsintár Dávid akkori fejével a városnak. Mire a néhai polgármagy: „Kérjen nyomtatási költséget és a város azt szívesen megszavazza.” Nem kértem, most se kérek, De annyit mondok, hogy ha a város azt a szerény összeget, mely kiadásaimnak felét sem teszi és mely avval a czéllal tétetett a „Kisegítő-takarékpénztár”-ba, hogy avval a város történelmének kiadása körül felmerülő költségek fedeztessenek, nekem adná, — tekintve a város jelenlegi anyagi szűk körülményeit — meg is elégednék...

„A régi városháza lebontása alkalmával igen sok irat a szállítás alkalmával nyílt piacon elkallódott.” A szállítás

alkalmával egy száll sem kallódott el; hanem lebontás előtt úgy néhány hónappal a régi tanácsház keletre néző oldalán volt ablakok egyikéről lekapott a szél egy csomó aktát és szétszórta azokat a piacon. Összeszedték és helyre tették. Lehet, hogy ezen alkalommal egy-kettő veszendőbe ment; mert habár tudtuk, hogy melyik referens-senator dolgozott abban a szobában; azonban ki tudta, hogy hány darab akta hevert ott feldolgozatlanul?

„Már régen is inkább csak megszokásból gyűjtötték össze és tartották egybe az iratokat, melyekről azonban a régiek ép oly keveset tudtak, akárcsak a maiak.” Ha a régiek nem is ismerték minden aktának tartalmát, én — hála Istennek, szintén a maiakhoz sorozom magamat — minden aktát átolvastam. Ez az oka, hogy nemcsak tisztviselők közül néhányan, de sőt egyesek is hozzám fordultak tájékoztató utasításért...

„Van még egy másik szempont, mely kívánatossá és sürgetővé tenné a levéltár rendezését, és ez a tudományos szempont. Mi tudjuk, hogy a városi levéltárban minő érdekes anyag van összehalmozva, s hisszük, hogy azoknak feldolgozása és nyilvánosságra való hozatala nemcsak a városnak, hanem a tudománynak is hasznára válna.” — Az egész város, sőt még a külsők is tudják, hogy alólírott a városi levéltárt pontosan rendezve adta vissza a városnak; azért elvártam volna, hogy cikksíró előbbi mondatát így fogalmazza: „Mivel Szongott tanár, szakértelemmel és nagy lelkiismeretességgel már rendezte a levéltár legnagyobb részét, a hátralevő 22 évi anyag rendezése is sürgössé vált.” És most kérдем: nem-e Kegyed az, ki munkámat az „Ujság”-ban előnyösen ismertette? Nem-e Kegyed az, ki előttem úgy nyilatkozott, hogy nem tud eltelni munkámmal? Nem-e Kegyed az, ki elég gyakran használja azt hol idézve, legtöbbször pedig idézetlenül, és mégis azt mondja, hogy a levéltár „érdekes anyagának feldolgozása és nyilvánosságra való hozatala hasznára válna”...? Használta azt Kegyeden kívül már eddig nem egy ízben a város a tudomány... és használni fogják még sokan; mert szemembe is mondták, hogy az „nélkülözhetlen.”

Mai napság nem lehet levéltárunkat szóvá tenni a nélkül, hogy rólam is említés ne téessék; mert én voltam az, ki levéltárunkban olyan nagybecsű aktákat fedeztem fel, melyekről eddig senkinek sem volt tudomása. Én voltam az, ki levéltárunk értékes anyagát — tekintettel a tudományos szempont követelményeire — lelkiismeretesen feldolgoztam és nyilvánosságra hoztam és négy kötetes munkámban egy olyan világot tártam az olvasó elé, mely eddig teljesen ismeretlen volt. Könnyebb bármely megyének, vagy hazai városnak monografiáját megírni, de nehéz egy keleti telep, mely a megérdemelt sympathia helyett megalakulásának első napjaitól majdnem mostanig csak ellenszenvvel találkozott, — igazságos történetét részrehajlatlanul, jól összeállítani, hol különböző a nyelv, elérő a szokás, más a felfogás, gondolkodás. És én ezen nehézségek mind-egyikével — Istené legyen a dicsőség — megküzdöttem; pedig más ezen nehézségek nyomasztó súlya alatt összeroskadt volna! Köszönöm jó Istenem a nyujtott, nélkül ülözhetetlen, egyedüli segedelmet!

Az akták átoltvasása közben nem kerülte ki figyelme-
met egyetlen egy szempont sem! Kijegyeztem én
mindent, mit egy vagy más irányban idővel fel lehet
használni. Alig hiszem, hogy valaki nálamnál szemesebb
lenne! Mert engemet a szakismereten kívül az ügyszeretet
tett legszemesebbé! Én ott is láttam, a hol más nem velt
észre semmit! Én a kalászokat mind leszedtem; más
utánam tartozni sem fog! A mit eddig nyilvánosságra nem
hoztam, — avval, — ha a jó Isten kedvez egészségemnek
és tovább is megajándékoz kegyelmével — ezután fog
a nyilvánosság találkozni!

SZONGOTT KRISTÓF.

Égy éj 1887-ben.

Egy csöndes, nyári éjszakán
Bájos dalt zeng a csalogány.

S míg ágbogán madár dalol,
Csapong lelkem ki tudja hol?...

Az erdő olyan bájtelet,
Mert hát nem érdek vezet.

Egy elkésett kicsiny pille
Siet a rózsza kelyhibe.

A tűnő holdnak szerteszt
Susogják: Ne menj! Oh ne még.

Mig lassu tánczot lejt a lég,
Illat, virág, ölelkezék.

Egy örök ábránd vonja át,
Az erdő lombos sátorát.

A szerelemnek élnek itt,
Madár, a dal s a többi mind.

S ezeket együtt látva így,
Bennem is felébred a hit.

És hallok édes hangokat,
Mely a lelkembem dalt fakaszt.

Sallak Róza.

AZ ÖRMÉNY IRODALOM A CILICIAI KORSZAKBAN.¹

— Két közlemény. —

I.

A régi örmény irodalom utolsó korszakát, a ciliciai korszakot „ezüstkor“-nak nevezik az örmény kritikusok. Valóban új és nagy szellemi virágzásnak indul a XI-ik

¹ Archak Tchobanian (Tsobánián Árság). La littérature arménienne. Revue Encyclopédique. Paris, 1898.